

РАНКО МУНИТИЋ
СВЕДОК ЕПОХЕ
сабране критике

1993

Ако смо по државном уставу, како лепо пише, сви збиља једнаки – ништа од те изједначености на ТВ-атару! Ту нисмо једнаки. Неки су ту једнакији од других.

Грађанин Београда, рецимо, једнакији је од грађана многих других места јер може – ако му је ТВ-антена у реду – на свом екранчету пратити десет различитих програма односно канала. Сви се они већ неко време настоје међусобно уразличити, створити властити „имиџ“, бити и бољи и оригиналнији од других. Колико им то полази за руком, сфери лепих жеља још увек више припада него реалности: но било како му драго, не тако давно посејана ТВ-плурализација односно мултипликација клија брзо све бројнијим изданцима.

Такво стање ствари погодује различитим скупинама ТВ-гледалишта: онима што се баве изучавањем самог медија и праћењем свега новог што се у нас на том плану полагаано јавља, онда, што је важније, свима који ТВ радо гледају односно којима у ово време спласнуних цепова баш малоекранска трпеза остаје најомиљенија, од других мање прескупа занимација.

Првима, такозваним стручњацима, умножена ТВ-понуда омогућује први пут у овој средини да „службене“ и „кодификоване“ програме успоређују са „неслужбеним“ и „некодификованим“, оне дакле што стварају и емитују под „благословом“ власти – с онима што стасају ван тог „благослова“ често му чак пркосећи те због тога на се и клетве навлачећи. У прилици смо први пут да пратимо изванредан број ТВ-програма „диригованих“ интересима, односно афинитетима гледалишта, чиме први пут из прве руке сазнајемо нешто конкретно о том гледалишту (елементу о којем се у нас често говори у истом виду „мислене именице“ у ком политичари говоре о народу). Што се пак тиче такозваног нормалног гледалишта, а тај је по први пут у прилици да сам себе јасније распозна као ТВ-конзумента, да самим тим јасније сагледа шта то, по његовом суду и укусу, ТВ може, то јест мора бити. Живимо, другим речима, у времену сликовитих и поучних ТВ-прикљученија, што значи да о нама самима зависи колико ћемо се од тога осветити и на властиту корист

PM

обрнути. С обзиром на карактер нашег „данас и овде“ то не мора изгледати као богзна-каква утеха. Па ипак, сигуран сам, значи више но што изгледа на први поглед.

Београдски ТВ-пашалук, регија у којој је могућно пратити свих десет поменутих програма, засад је једнакија од других из укупне Југо-ТВ-парохије. Ствар међутим креће с мртве тачке и у много других места, где с успехом крећу или већ делају локалне, све живахније ТВ-станице: и ту се, ван сумње, кује један од битних бечуга наше масмедијске будућности.

Но, без обзира колико канала примали, сви југо-гледаоци једнаки су с обзиром на плаћање претплате: корисник десет програма плаћа исту суму као „колега“ из варошице до које допиру видео-таласи само два или три канала. Ту врсту једнакости не заслужује, међутим, ни велерадски ни бестрагијски гледалац, бар док се дотична обавеза не допуни једним демократским правом: да обавезна буде сума коју ваља уплатити за осматрање стакленог екрана односно за активно коришћење телевизора – а да вама и мени буде слободно на вољу којој ћемо кући односно програму ту претплату уплатити.

Највећа предност београдског ТВ-пашалука ипак је у нечем другом: у све спектакуларнијим доказима унутарње демократизације ТВ-програма, уживање у чињеници да код нас, данас, можеш пред камерама урадити ама баш све што хоћеш. Можеш властитог тату или главног уредника изабрати за личност месеца, можеш гледатеља који те телефоном прекоревара ради недоличног владања прогласити ништавном личношћу, можеш колеги с другог програма украсти и назив и садржај емисије, можеш доказивати да 2+2 јесте 3 или 5, можеш скочити на госта у студију, оборити га на земљу и лепо се по њему изваљати, јавно, пред очима васцелог аудиторијума. Све то, засад, јесте смешно, понекад пресмешно: но ипак је зачетак нечег вредног. Треба само сачекати да телевизијски одрастемо, сви заједно: они иза и испред камере и ми испред екранчета.

Адок се то не збуди, уживајмо у прелазном добу између палеолита и неолита ТВ-демократије.

1487, 23. 6. 1993.

Појава приватних ТВ-станица односно програма уводи у овдашњу масмедијску „конфигурацију сила“ две важне иновације: једна је материјалне природе а односи се на приватни капитал који улази у јавну употребу; друга је духовне природе и означава приватиза-

PM

цију критеријума односно приватно манипулисање такозваним вредностима.

Прва иновација може бити (и углавном јесте) корисна и стимулативна: она потстиче медијску конкуренцију, борбу за пажњу гледаоца „нападнутог“ све већим бројем програма (дру-

штвених и приватних), понекад чак и напор за квалитетнији и савременији средствима остварен садржај тог програма.

Друга иновација мора бити (и најчешће јесте) опасна и уназађујућа: водећи рачуна само о неопходној (све већој) количини „атрактивног материјала“ за емитовање – а без времена, воље и способности за уочавање аутентичних вредности – она креће пречицом садржаном у могућности да се „вредност“ просто измисли и агресивном презентацијом наметне као Вредност.

Отуда и у нас логична пропратна појава тог двоструког процеса приватизације: с једне стране све више лове у малоекранској игри, с друге стране све више опсена и сурогата на местима предвиђеним за Некога и Нешто.

Нашим каналима опасно почињу доминирати мали формати.

Мали, амбициозни водитељи све гласније представљају мале амбициозне писце, певаче, сликаре, модне креаторе, композиторе, глумце и слично као велике, јединствене и незаменљиве личности, њихов рад пак као изузетне, скоро светски значајне домете. Заузврат, ти песнички, сликарски, креаторски, глумачки или певачки (односи се на мушки и женски род) једнако гласно узвраћају водитељским комплиментима, па чујемо да је реч о просто величанственим емисијама и емисионарима.

При том сви (по чему их лако распознате) користе бомбастичне изразе као „феноменално“, „неуспоредиво“, „фантастично“ или „фасцинантно“, онда епитете – као да им звуче недовољно јасно – подупиру одредницама „нарочито“, „несумњиво“, „сигуран сам“, „кунем се“, „уверавам вас“ и слично.

Ова обострана љубав, тако звучно и страшно исказана, извире, наравно, из једнако страшне љубави према самом себи, код водитељских колико и код представљених звездица. А када у гомили тврдњи потражите стварније показатеље нечега великог и вредног – не налазите мно-

го. Ма какав рекламни арсенал користио, песнички остаје само песнички, певачки не постаје ништа више, водитељски такођер. Невоља је да за такво сазнање треба мало више воље но што је просечни гледалац спреман да унесе у ритуал малоекранског зурења. Просечни гледалац најчешће верује бомбастичним тврдњама. Верује – на реч. Због чега му можда треба завидети: њему збиља изгледа да живимо у средини пребогатој великанима и величинама.

Праве личности и дела појављују се у том контексту само као „симболички манекен“, као алиби који би свој стварни вредносни ореол требао пренети на све друге, таквог ореола лишених по природи властите осредњости.

„Галопирајућа приватизација“, све очигледнија на нашим стакленим екранчићима, само једним делом, међутим, извире из личних приватних опсесија учесника: већим, снажнијим делом, произилази она из чаршијског назора на свет и начина деловања при чему под „чаршијом“ подразумевамо сиву фронту медиокритета удружених да би властиту осредњост устолчили и одржали као трајни „украс“ средине у којој живе. А како се то најлакше постиже? Просто: сталним лансирањем истих таквих осредњости као оног правога, битног и ненадоместивога. Сем умешаних медија (ТВ, радио и естрада пре свега) битно томе доприносе и чаршијски новинари односно листови. Мале ствари и особе бивају тако надуване до великог формата.

С једне стране, афирмише се тиме једна значајна медијска могућност, наиме моћ телевизије да вештом манипулацијом и пропагандом нејасно и ситно претвара у „крупно“ и „драгоцено“.

С друге стране, међутим, афирмише се овим и битна карактеристика скучене, провинцијалне свести: у малим духовним оквирима све малешно лако постаје велико. Треба само знати како. Ми то, изгледа, већ знамо. Брзо учимо – понекад.

1488, 30. 6. 1993.

Кад год се прозбори о националном културно-уметничком благу, углавном буде реч о сликама, књигама, партитурама или грађевинама. Мање мисле на филм. Још мање на телевизију. Не без ваљаног разлога – ма како неправедно било. Не само јер је реч о релативно младим феноменима чија вредност још увек ту и тамо подлеже сумњи, него више ради овдашњег обичаја да те скупе и комплексне производно-стваралачке погоне најчешће користимо за идеолошко-пропагандне односно

PM

(што је исто) кичерско-новокомпоноване пројекте.

А опет, упркос многим и готово свему, настају овде и филмски и ТВ-опуси достојни највишег уметничког и најширег културолошког респекта. Од Владе Погачића до Крсте Шканате, од Жике Павловића и Александра Петровића до Душана Макавејева и Пурише Ђорђевића, од Душка Радовића и брачног пара Бајфорд до Радивоја-Лоле Ђукића – нису ли то личности и опуси којима је место у свим садашњим и буду-

ћим преиспитивањима националног културног односно уметничког богатства?

Јесу. И јесте. Само што ми то радо и по неком проклетом правилу заборављамо. Не знам средину која тако мало ради на поимању и освешћивању тог дела стваралачке баштине, још мање на најважнијем – њиховом отимању музејској мемли и духовној прашини заборава, то јест уклапању тих дела у живу стварност као оплемењујућих тековина и те како делотворних и виталних, дакле савремених.

Ми живимо од данас до сутра, ретко од јучер до данас, најређе од прекјучер до прекосутра – барем по питању правих, немистификованих и непатетизованих вредности. Све заборављамо, или, што је још горе, носимо у полусећању као нејасни баласт. И та навика нема везе са системом власти и друштвеним поретком: има везе с менталитетом сувише комотним и културно неодговорним управо на битном животном плану који јучерашњу духовност повезује са сутрашњом, на ваљан начин тако стимулишући данашњу.

А ту, бар што се филмских и ТВ-домета тиче, телевизија може (и морала би) одиграти посебну улогу. Имам у виду две драгоцене актуелне „реминисценције“ на малом екрану: репризирање „Невена“, легендарне ТВ-серије Миле и Тимоти Бајфорда, онда ретроспективу кино-опуса Владимира Погачића.

Може се, наравно, организовати таква ретроспектива у биоскопу, обичном или специјализованим. Нешто је сасвим друго, неупоредиво значајније, приказати је на малом екрану: тај „упад“ у пажњу масовног гледалишта чини се изазовним колико и плодотворним, за све који та дела виде први први пут а и за оне што нека од њих добро познају. Ретроспектива није тек

збир филмова: она потстиче на уочавање дубљих константи уметничког мишљења и рукописа, на откривање нијанси видљивих из целине више него из делова ауторског корпуса. Ретроспектива потстиче на рамишљање, упоређивање, уочавање развитка, дефинитивније вредновање. Назовимо то првим важним тестом у културолошком квизу на тему: шта из једног историјски важног кино-опуса улази у фонд наших актуелних вредносних искустава? Сличан „квиз“ уприличен је раније са избором филмова Мије Алексића, још раније с ретроспективом Лоле Ђукића. Предстоје, кажу, овакви ТВ-циклуси посвећени Александру Петровићу и Пуриши Ђорђевићу. Сјајно. Присуствујемо можда инаугурацији капиталне традиције: најширем критичком ревалоризовању неких темељних корпуса националне културне ризнице. Зашто не: телевизија као масовни биоскоп за све љубитеље и стручњаке?

А могао би то бити почетак још једног, досад неоствареног пријатељства. Колико знам, овдашња Академија наука и уметности нема у свом елитном кругу ни једног филмског ствараоца (Мића Поповић се на посвећеном месту није обрео из кино-разлога). Не би ли коначно вредело поразмислити о кратковидости и медијском далтонизму овакве сегрегације? Јер, да колико сутра приме у САНУ једног Погачића, Петровића, Павловића или Макавејева, нисам сигуран да би баш они од свих академика били најмањим вредностима оправдани и најбедније светски афирмисани... Укратко, може бити да нас ТВ-ренесанса пребрзо заборављених драгоцености доведе до неких властитих задоцнелих освешћивања.

1489, 7. 7. 1993.

У једној ствари, барем, равни смо Американцима: делимо њихово уверење о сувишности учења страних језика. Што се политике и политичара тиче, условила је ова локалпатриотска лингвистичка оријентација низ невероватних ујдурми у стварности и исто толико сјајних анегдота у усменој предаји. Што се пак телевизије тиче, ствари су још смешније. Није вероватно да се од запослених пред ТВ-камером не захтева бар некакво познавање неких језика. Но како то изгледа у пракси, показују ненадне „стварносне замке“, рецимо кад неки важан политички састанак буде одржан у вили са „чудним“ француским именом, па крене прави малоекрански квиз на тему: тко ће име дотичне куће прочитати хуморније и наопакије.

PM

II

Већ извесно време, крај живих двоножаца окупљених у ТВ-студију, имамо пред камерама још једног учесника у разговору: не додуше неког него Нешто, али не од оне врсте Нечег што стицајем околности постаје звезда емисије. Реч је о феномену на који нас редовно и виšekратно упозорава текст што „лузи“ доњом ивицом екрана: водитељка X или водитељ Y носи модел бутика W. Да такве словне пузавице нема, не бисмо „модел“ ни приметили: овако, нетом упозорење процури, отворимо четворе очи да испитамо означени специјалитет. Ту почиње права драма: нити „модел“ личи на модел, нити то на шта не личи ваљано разазнајемо, пошто водитељи обично седе у неколико положаја вој-

нички увежбаних пред огледалом, у виду тзв. „живе слике“, при чему филигрански склопљена поза углавном сакрива крпицу и онемогућава тачну дијагнозу по питању „модела из бутика W“. У међувремену, као и обично, живи двоношци измењују неке реплике, но знатижеља и пузајући текстићи држе нам очи и памет приковане уз „модел“. Кад се све сабере, установите да од ове епидемије „бутиковских услуга“ водитељи(це) нису обучени ни више елегантно ни мање неукусно него раније. Па се „конфекцијска прошлост“ и „бутичка садашњост“ стапају у исти новокомпоновани ђердан: „Ponte Rosso, ti amo per sempre!“.

III

А што се неукуса пред ТВ-камерама тиче, сви овдашњи (замашни) рекорди беху оборени ономад када шипарице у поодмаклим годинама кренуше у јавну расправу о брачним агрегатним стањима сликара Љубе Поповића, наиме, да ли је цитирани био или није био ожењен дамама с којима је живео. Смело, нема шта. Но ТВ је опака машина, уме да одбрани угрожени дигнитет: мислећи да у јавност извлачиш туђи, биографски – извучеш заправо свој властити прљави веш, онај психолошки.

Жомо сапиенс, као „зоон политикон“, то јест освешћени двоножац као политичка буба, има све шансе да унутар наше масмедијске констелације постане „хомо дуплекс“, удвојена личност. Телевизија томе посебно доприноси.

Да бисте данас били иоле информисани, морате стално и пажљиво гледати најмање два малоекранска програма: службени и неслужбени, тзв. „зависни“ и „независни“. Тек упоређивањем свега што се ту износи, уочавањем разлика у одабирању и тумачењу, детекцијом оног што поједини програм прешути, дакле, тек сложеном и педантном акцијом можете отприлике стећи утисак о ономе што се, рецимо, збиља догодило. Довољност само једног програма одавна је илузија само оданих верника одређене ТВ-црквице и мисе која се ту служи.

Такозвани „зависни“ програми емитују све вести односно поруке (тематски различите) на истој значењској равни: што год уради „позиција“, то јест власт, корисно је и смислено чак и кад изгледа супротно; све што смисли и почини „позиција“ не ваља и смрди – нарочито кад изгледа другачије.

Такозвани „независни“ програми раде исто, само обрнуто: што изнедре власт и „позиција“

IV

Никад на овдашњим ТВ-каналима („великим“ и „малим“) нисмо гледали толико добрих филмова, старих, нових и најновијих. Највероватније, тек за сваки десети постоји дозвола односно регулисано право за ТВ-приказивање. Мора да уредници истовремено испод жита обављају неке високо рентабилне послове: неће ваљда бити да не спремају паре, то јест, да замишљају да им једног дана на врата неће закуцати неко с прецизним и прилично високим рачуном?

V

Маме и тате из финих београдских фамилија слали су некоћ своје женске и мушке потомке у глумце. После их почеше слати у ТВ-водитеље. Данас их шаљу на оба места истовремено – за сваки случај. Рачуница је јасна и ружичаста: ако дете наследи мамину лепоту и татину памет, лепо ће да се снађе на сваком (или на оба) од поменутих места, све то на општу радост, њихову колико и нашу.

Авај, сива грешка пречесто помути ружичастости рачун: деца наиме наследе мамину памет и татину лепоту.

1490, 14. 7. 1993.

погубно је и губаво, за разлику, јасно, од плодноносних трудова „опозиције“.

И једни и други „своје истине“ саопштавају мање се ослањајући на здрав разум (моћ расуђивања и слободног опредељивања) гледалишта, далеко више играјући на приврженост (ванмедијску, у овом случају вантелевизијску) гледаоца одређеној групи, струји или странци. И једни и други настоје нас убедити а не аргументима подстаћи на размишљање. Наши ТВ-програми јасно су опредељени: неопредељени гледалац нема себи примерен информативни програм.

У том смислу, међутим, службена ТВ делује неупоредиво организованије и ефикасније од неслужбене.

Ударне емисије вести, рецимо, на „опозиционој“ ТВ изгледају као војна вежба: нема спонтане гесте, реченице, гримасе или неке друге манифестације живог створа пред камером; обраћају нам се хладни, строги изговарачи порука којима циљ није да обавесте већ да нас заплаше, подсети на Ауторитет, учине послушнима. Вести „позиционе“ ТВ најприродније би било слушати у ставу „мирно“.

Иста та врста емисија на „опозиционим“ програмима изгледа као шминкерска журка на ко-

јој се нервозно оговара: момци и цуре воде ту сталну борбу с текстом ког ваља дешифровати са хартије у руци или из регије иза или изнад објектива, има лапсуса, несувислих и „прогутаних“ важних речи колико хоћеш. Повремени „упади“ у сигурност и јасноћу говора пред камером делују ту као „из другог вица“.

Но било како му драго, једни на војнички а други на мангупски начин – пренаглашавају или прешућују у истој мери, сви радо „чињенице“ и туђе речи „покривају“ властитим коментаром, то јест „властитом“ истином. Само што први „службени“ раде то сугестивније и с много јачим ефектом: нарочито за гледаоце (а таквих је, ипак, већина) којима „шта“ увек зависи од „како“, који буду убеђени чим нешто бива строго и заповеднички саопштено.

Отуд – за „неубеђене“ неопходност свакодневног гледања оба „модела“, обе врсте ТВ-програма: једино тако, уз знатан допунски рад и

Биће чудновато и неухватљиво, човек на феномене око себе реагује разнолико и не увек предвидиво. Ипак, постоје неке константе које није могућно заобићи: понављају се оне у људским реакцијама према којечему, отуд и према телевизији.

Рецимо, у времену мрачном и несрећном, користити тај медиј за уверавање како све ипак јесте добро и служи некаквој сврси – могућно је дуго, заиста дуго: границе успешности оваквог убеђивања поклапају се наине с лимитима човековог надања и спремности да верује – чак и у оно чега нема – радије но да од веровања не одустане.

Насупрот томе, користити ТВ-медијум да би се људима у злом добу објаснило како ништа не ваља, како од горег брзимо најгорем – могуће је неупоредиво краће: границе успешности оваквог убеђивања поклапају се с количином духовне комоције: човек просто не воли на дужу пругу жртвовати интимни комфор, чак ни када тај буде сведен на интимно неговање великих актуелних опсена.

Психолошка издржљивост на умирујућу неистину код људског створа је неупоредиво већа и јача од издржљивости на узнемирујућу истину. Није све тако страшно, биће ускоро боље – можете му понављати деценијама, понекад и вековима. Све је ужасно, а биће и горе – можете му понављати само у периоду мереном месецима, евентуално понеком годином: онда убедљивост престаје, човек оугла, окрене се од узнемирујуће истине и утеху потражи у некој од понуђених опсена.

решавање укрштенице „медијски фризира-них истина“ можемо стећи бар некакав увид у део свега што нам се збива – и што нам се спрема.

Стога је боље читати новине: ти исти „коктели“ смешани од истина, полуистина и неистина, „хладније“ делују с хартије него са ма-лог екрана. И лакше су гутају.

Отуд и само на први поглед парадоксална чињеница: најмање истине о нама данас и овде има на програмима (без обзира којој „цркви“ или секти припадали) што баратају вестима, коментарима. Највише истине има на програмима који емитују искључиво новокомпоноване песмице, „сапунске опере“ у наставцима и порниће. Има највише истине зато што има најмање лажи: то смо ми, знатна већина, данас и овде, далеко од искушења „зоон политикона“ и дилема „хомо сапиенса“.

1491, 21. 7. 1993.

PM

Наша „државна“ ТВ савршено је тих законитости свесна: своју причу о још увек (с обзиром на околности) најбољем од могућих светова она тамбура без обзира на све што ту песму очигледно и свакодневно демантује. Наша „независна“ ТВ савршено је тих законитости несвесна: причу о прогресивно све горем свету она упорно потенцира без обзира на све приметније засићење аудиторијума том и таквом пласираном поруком. И сад је најлакше рећи: ето, такав смо народ, код нас нашминкана неистина увек побеђује огољену истину.

Ствар је, међутим, у нечем другом: у медијској, а не „гносеолошкој“ заблуди. Није реч о конфликту истине и неистине него о дуелу два ТВ-концепта комуникације. „Службена“ ТВ тачно зна и шта и како треба: свој посао обавља без осцилација, без изненађења која би прекинула успављујућу терапију; зна како да чврстим ставом и строгошћу поруке створи код гледаоца утисак о сигурности и моћи. Насупрот томе „неслужбена“ ТВ стално коригује свој курс, мења оријентире и објекте ангажовања: у почетку је нападала „позицију“ и величала „опозицију“, сад – када ово друго постаје све теже – искључиво сатанизује „позицију“. Такво „сужавање“ оперативног радијуса гледалиште доживљава као симптом колебљивости, недоследности и помањкања правог проблемског фокуса.

Следећа отежавајућа околност: вршећи свој посао на исти, очито успешан начин, „зависна“ ТВ не губи вањски мир и формално достојанство. Она зна да је ефикасна. Знају то и њени

гледачи. „Независна“ ТВ пак осећа да јој тло измиче испод ногу, па не схватајући о чему се ради, све нервозније покушава умножити и потенцирати своју поруку. Чак и у обичним контакт-емисијама приметна је доза све већег притиска на гледаоце (о гостима у студију да и не говоримо) напор да се добије „потребна“ а не слободно формулисана изјава. Што, јасно, само јача унутарњу корозију и вањску неефикасност ТВ-концепта. Све ово, лако је могућно, води неслућеном ширењу „зависног“ и регресирању „не-

зависног“ ТВ-атара. Јасан, доследан и сугестивно понављан „позитиван став“ психолошки потискује спонтан, променљив и све очајније исказан „негативни став“. И опет, није у питању наш однос према истини: у питању је наша способност подношења различитих ТВ-третмана на дугу стазу. Истина у животу побеђује кад демаскирамо неистину: истина на малом екрану добиће шансу тек кад је учинимо медијски убедљивијом од неистине.

1492, 28. 7. 1993.

Управо започета расправа о ТВ-пиратству, о маси атрактивних филмова и серија што се на нашим малим екранима појављују илегално, без дозволе за приказивање није само занимљива као откриће које гледаоцу открива одједном горку пилулу у слаткој ТВ-торти. Није само занимљива ни као нови доказ овдашње спремности да се, без обзира на последице, стане против остатка света, у овом случају строге законске регулативе, па ни као дрчно витештво кратке памети – јер илегално емитовање значи стварање дуга, све пре него малог, којег једном има да платимо, прво ловом а онда морално, третманом какав заслужују лопови. Најзанимљивији у целој ствари није белосветски него домаћи, балкански аспект: и без обзира колико о томе говоримо, изгледа да нисмо свесни праве суштине читаве ујдурме.

Упитани о тој својој работи, филмски и ТВ-посленици ни не покушавају сакрити истину. Јесте, кажу, бавимо се пиратством, али смо на то присиљени, јер је у питању новац: онда и други тако раде, па треба или затворити дућан или пак приступити клубу преступника и одавати се пороку пиратерије. Отуд ситуација у којој „нема невиних“, где нитко није „ни бољи ни гори од других“.

Ове речи нису изнесене за кафанским столом, у четворо или шесторо очију, изречене су за новине, уз остало и за „ТВ новости“. Преступник, значи јавно и спремно признаје да је то што јесте. А његова спремност да то изјави јавно, открива још нешто: не боји се казне ни гоњења, верује или зна да ни један од органа закона реда неће на његове речи реаговати.

Органи закона и реда, збиља, не реагују. Као да су спремни уважити изложену аргументацију: не би лупежи били лупежи – кад не би морали.

Елем, такав став закона ствара интересантан преседан: крађа престаје бити кажњива кад признаш и објасниш зашто крадеш. И из

PM

тог (у пракси доказаног) става произилази још интересантнија животна и правна дилема: ако се принцип „прећутног помиловања“ кривца који кривицу признаје и аргументује примењује на ТВ-посленике, зашто се не би применио и на друге, „обичне смртнике“, поготово ако располажу још бољим алибијем?

Рецимо, ако мој комшија оде у самопослугу, украде хлеба и млека колико му треба да нахрани породицу, те признајући да је украо објасни како без тог његови најближи остају гладни – не би ли органи закона и реда морали поступити исто као у случају ТВ-пирата? Односно, не долазимо ли сви у ситуацију у којој се преступ дозвољава, јер је оправдан, односно, зато што закон нема времена, воље или средстава да се с тим петља?

Укратко: значи ли могућност јавног признања престапа и његово објашњење равноправну шансу за све који су данас и овде присиљени да краду? Ако не значи, како мог комшију осудити а истовремено ТВ-пирату прогледати кроз прсте?

Најлепше, ипак, звучи додатно признање једног члана „пиратског клуба“: како „нема сумње да ћемо све то кад-тад платити“. На први поглед „платити ћемо“ се односи на „њих“, почиоце. У ствари, односи се на нас, објекте чињења. Као што одувек и бива. Јер, за разлику од земаља у којима се кривица наплаћује одоздо према горе, па што си виши и одговорнији добијеш већу казну, код нас се кривица разрезају одозго према доле, дакле обрнуто, па више најезиш што си нижи. Они на врху остају недодирљиви. Бојим се да је тако и сада.

Једно је сигурно: ово тешко животно доба, барем по филмском ТВ-програму, изгледаће нам за годину-две као величанствена херојска прошлост. Тада, наима, нећемо гледати ништа. Што значи да данас, захваљујући ТВ-пиратима, једемо још један не сасвим неважан комад будућности. Сопствене будућности.

1493, 4. 8. 1993.

Управо завршена ТВ-ретроспектива играних филмова Владе Погачића несумњиво остаје као један од културних догађаја године: из сасвим пристојне „хисторијске дистанце“ поновно смо сагледали опус сигурно најзначајнијег аутора у првих двадесет сезона послератне југо-кинематографије.

Од десет игрењака колико је Погачић успео направити између 1949. и 1963. приказано је осам: изостављена су два промашаја („Последњи дан“ из 1951. и „Каролина Ријечка“ из 1961) за које редитељ не сноси кривицу будући се ради, прво, о нарученом, „наменском“ делу „из живота и прикљученија“ УДБ-е (па су „то“ заправо написали и изрежирали високи другови задужени за тај сектор) а друго, о чисто продуцентском лову у мутном (па се ту преварени аутор нашао у позицији коју није ни желео ни одабрао). Њихово изостављање сасвим је природно: ништа не говорећи о Погачићу, они много казују о „фабрици снова“ у којој му беше суђено да ради.

Но, преосталих осам игрењака значе опус с којим нам се ваља у коштац ухватити не само на кинематографском него и на ширем плану овдашње културне баштине.

С једне стране, ево четири захвата незаобилазне хисторијске важности: „Прича о фабрици“ (1949) први је наш уистину савремени филм, „фотографисане живе слике“ ту одједном постају изражајна филмска структура; „Невјера“ (1953) је први комплекснији захват на плану кино-стилизовања литерарне целине (Војновић: „Еквиноцио“) с најлепшом екранском улогом Марије Црнобори; „Пукотина раја“ (1959) прва у нас проговара о нутарњим невољама савременог грађанина југо-социјализма, редак и успео покушај да се идеолошка икона свеопштег раја замени преплетом људских судбина којима „генерална линија“ није ни од какве помоћи а „ударнички оптимизам“ звучи као оно што и јесте – лажљива парола; „Човјек с фотографије“ (1963) пак зна-

PM

чи (уз Чапов „Х-25 јавља“) најуспешнији пример жанровског анимирања ратне илегале, дока да се из идеологије односно соц-реализма може направити допадљив и гледљив трилер.

С друге стране, четири Погачићева домета имају посебан значај уметничке вредности које – задобивши патину протеклог времена – нису изгубиле поетску узбудљивост: „Аникина времена“ (1954) још увек стоји као једна од најуспешнијих литерарних екранизација (Андрејић); „Велики и мали“ (1956) трају на два „спрата“ – као напети трилер из илегале те као сусрет и судар два главна лика, два карактера, два морала и назора на свет; „Суботом увече“ (1957) је култна кино-песма о Београду, филм каквог сви велики градови имају у биографији (за Рим је то „Слатки живот“, за Венецију „Летње доба“, за Париз „На измаку даха“); „Сам“ (1959) значи ретко успели напор да се партизанија наслика у својим правим димензијама – као апсурдна трагична кланица, бескрајно удаљена од оног код нас дуго цењеног „Ура! ура! На мрског душманина“.

И баш ова врста уметничких истина отвара питање о ширем значају Погачићевог дела. У ситуацији, наиме, у којој нам кад-тад предстоји „проветравање“ целокупне кино-баштине, а то ће рећи одвајање жита од корова, његови највиши досези прави су импулс за почетак такве операције. Шарм и витална енергија „Суботом увече“, рецимо, немају никакве везе с агит-оптимизмом „диригованог биоскопа“, „Сам“ демаскира сву глупост „Битки на Неретви“ јер ниче са супротне стране естетичке барикаде, наговештавајући „Три“, „Јутро“, „Празник“, „Делије“ и „Заседу“. Владу Погачића, ето, изнова препознајемо као тату нашег модерног кино-сензибилитета. А за такве велике „омаже“, мали ТВ-екран изгледа као идеални, најмасовнији полигон.

1494, 11. 8. 1993.

Звезде малог екрана, легитимну децу сваке ТВ-радионице, наша је углавном – прождирала. Посебно двоношце којима није било „одозго досуђено“ да избију у први план, а они би ипак, властитим шармом, енергијом и комуникативношћу, постали миљеници масовног аудиторијума. Драгоцено би било да Мића Орловић напише мемоаре: видело би се јасно шта значи постати врхунски ТВ-професионалац и права звезда, те тиме на се навући дугорочне и далекосежне фуреуре владајуће ТВ-бирографије.

PM

Звезда је, говорило се, штетан импорт са декадентног Запада: „нама“, то јест „радном човеку“ и „народним масама“, то не одговара. Наравно, радило се о нечем другом: о слутњи могућих поремећаја које у строгу идеолошко-пропагандну ТВ-игру уноси нетко сувише жив, самосвојан и слободан. У нас се звезда постаје по службеном, малтене партијском задатку: и то на тачно одређеним местима, рецимо у „Дневнику“, директно у служби „велике мисе“ коју је „народним масама“ ваљало свакодневно умесити. Функција звезде, то јест познатог ли-

ца, налик је ту слаткишу који олакшава гутање пургатива: волећи таква лица, лакше прогуташ поруке које ти преко њих шаље власт.

Невоља беше у чињеници да на тај начин може настати само сурогат, „звездани лажњак“, нетко на ког се силом навикавамо као на дежурног манекена-из-викивача порука и наредби „одозго“. Власти и партији требало је баш то: „звезда“ са специјалним задатком, личност-форма, личност без личности. Лако је присетити се како је то изгледало: најдуговечније од таквих „звезди“ дан-данас наступају у истим емисијама, на истом задатку.

А онда је, заслугом формалне ТВ-демократизације, улогу партије преузела чаршија: друштвени диктат заменила је приватна амбиција, идеолошку догму – новокомпонована догма, на место полуобразованог уредника-политичара долази једнако продуховљени уредник-парајлија. Па кад поразмислите, између ТВ јучер и данас нема битније разлике: иста производња „личности без личности“ наставља се унутар све шире ТВ-мреже. Пре се постајало „звезда“ удруживањем личне амбиције са „морално-политичком подобношћу“, данас се постаје везивањем властитих жеља са „чаршијском подобношћу“. Сватко спреман и способан за такве трансакције могао је онда, баш као што може данас, постати „звездани лажњак“. Ни у једном случају не води се одвећ рачуна о елементима неопходним правој величини ТВ-екрана. Сажмимо то неопходно на

најскромније: дотични или дотична не сме да буде одвише ружан, сувише необразован, уочљиво глуп, неконтролисано самозаљубљен, претерано досадан, непоправљиво невешт у обављању радова пред камером. Јучерашње „звезде“ избегавале су то покоравањем хладно, војнички дрливаном моделу наступа: данашње „звезде“ баш те негативне елементе користе као основни „имиџ“. Па као што ранији успон двоношца пред објективом беше верни одраз његовог рејтинга у очима партије, данашња каријера најчешће одражава рејтинг унутар чаршије.

„Партијски подобан“ ТВ-извођач разликује се од „чаршијски подобног“ само вештијим скривањем стварне неподобности за тај посао. Јер, срећом по једног, несрећом по другог, звезда је биће (на великом и малом екрану) снабдевено даром природе којег није могуће фалсификовати, још мање надоместити идеолошким, анатомским или каквим другим „ванмедијским заслугама“. Немаш ли „то“, можеш радити шта год хоћеш, можеш пред камером изигравати свезнајућег или пузати у прозирној спаваћици, можеш саговорника ислеђивати или се по њему ваљати... узалуд. Звездана прашина није пудер што га по вољи наносиш на биће.

Наша ТВ је некад гутала своје звезде: данас, „звезде“ гутају њу. Прво беше страшније. Друго би, да није тужно, било смешније.

1495, 18. 8. 1993.

Уочљива „црна овца“ ТВ Политика Вања Булић у серији „Црни бисери“ успева с лакоћом поништити владајуће стандарде тог све амбициознијег канала. Сам собом, он успешно доказује колико је личност јача од имиџа, а „човек као такав“ моћније средство комуникације од „прављеног човека“, ТВ-клона, ма како навалентно то „прављење“ било изведено.

За разлику од бројних колегиница и колега, Булић не излази пред камеру да гледалишту наметне себе, него да кроз разговор представи занимљиве госте. На први поглед, сасвим природно и нормално: па и јесте, односно – било би, ако се ТВ-медијем служимо на „социјално освешћен“ а не „нарцисоидно затупљен“ начин, ако мали екран користимо за промоцију ширих, људских и проблемских – а не само сопствених, егоцентричних нијанси. Излазећи пред објектив, те у ту позицију доводећи још неког – свог госта, Булић од старта до конца о њему или њој (госту, гошћи) мисли 99% више него о себи.

PM

Овакав став, никад одвише раширен нашим ТВ-просторима (а заступали су га, рецимо, Мића Орловић и Драган Бабић, Лила Радоњић и једна сјајна девојка из ноћних разговора Арт канала којој никако да ухватим име) чини од Булића изнимку и на ТВ Политици: јер не користи ни један од два владајућа „модела“ тамошњег понашања, ни пандурски нити мангупски.

Пандурски модел значи водитељев наступ у штреберском, намрштеном војничком стилу, седење у ставу мирно, пропуштање речи кроз стиснуте усне на укоченом, позерски „фокусираном“ лицу. Значи потребу за апсолутном духовном доминацијом над гостом, стално упозоравање да водитељ о том госту, као и о свему другом, зна више од њега самог. Гост је ту тек да се уклопи у назоре и тезе водитеља, чак и кад се ради о гостовој биографији, као у тајној полицији, иследник о ислеђеном зна и оно што ислеђена душа не зна, или се усудила заборавити.

Мангупски модел пак значи водитељев наступ у приватно разграђеном стилу, коришћење

неглижеа с оне стране икаквог укуса, претварање властитог „корпуса“ у тезгу с Понте Роса, церекање у стилу припите „шмизле“, трач-бр-бљанције без чвршће језичке артикулације. Над гостом се успоставља физичка доминација, од вербалне тортуре бедастоћама до „гимнастике“ разних ступњева (ваљање по госту, верање по дотичном и слично).

Први „метод“ вуче порекло из касарне, други из крчме. О гостима не сазнајемо много: али нам се без паузе сугерише да су водитељи нај-паметнији и најзанимљивији на свету.

Ничег сличног код Булића, јер пред камеру не излази да лечи фрустрације, него да пружи медијску руку неком од ближњих. Не пати од комплекса неугледности и запостављености, стога нема потребу да се прави паметнијим и важнијим него што јесте. Његов медијски на-ступ је ваљан зато што му је истинит полазни људски став. О његовим гостима сазнамо мно-

Стампедо наших филмских фестивала (Субо-тица, Херцег-Нови, Врњачка Бања, Ниш, а наставци следе) на малом екрану прате хронике у којима би гледалиште требало да упозна учеснике и открије (а) садржај, (б) вредности и (ц) смисао сваког таквог догађаја. Лепо – то више што ТВ-хроника на овдашњем медијском атару има дугу и значајну традицију: као информација са лица места, но и као селекција квалитета, као критичко промишљање трајних уметничких добитака фестивалске игре.

Тако беше некоћ. Данас, ТВ-хронике ове врсте раде се као наручени прилози „блиставој културној стварности“, отаљавају их (као „редакцијски задатак“ или „цубок уз провод“) људи без много везе с ТВ-новинарством, још мање с филмом.

Смештене углавном у просторчић каквог (као под шатром) импровизованог „студија“, те „мале сеоске приредбе“ обилују (а) изјавама филмација о самима себи односно о свом филму, те (б) изјавама једних филмација о другима, присутним такођер ту, пред камером. Прва „тема“ резултира дужим или краћим лавинама самохвале, истицања личног хероизма и коначног тријумфа у прављењу филма, друга провоцира још звучније међусобне дивинизације, па имате утисак да гледате доделу „Оскара“ и слушате Кополу, Бранда или Мерил Стрип како говоре о Спилбергу, Хекману или Џулији Робертс. Стара особина наших филмација, огромна сујета без већих покрића, уверење да се властитим тврдњама и комплиментима „клапе“ филм може учинити бољим и недодирљивим, све то из-

го, јер су опуштени и слободни у истраживању себе самих, без поменуто улоге опслуживања централе, водитељске „звезде“.

Отуд још нешто важно у комуникацији: кад осетимо да „објекти“ пандурске и мангупске методе „шмирају“ и претварају се, прихватамо то као један од могућих облика њихове одбране, одупирања третману ком су изложени. Када се то деси Булићевим гостима, уочавамо њихов, а не његов недостатак: јер ако с њима ниси у стању поразговорати отворено и природно, онда то, просто, пред камерама и не можеш.

Једини од свих који се проглашавају „саговорницима“ („водителј“ више није довољно!) Вања Булић јесте баш то, примеран ТВ-домаћин. Неко ко не мисли да је центар света. Човек у чијем свету има места и за друге људе.

1496, 25. 8. 1993.

PM

бија данас у количини назамисливој за претходна, ма како мрачна кино-времена.

Онда награде и глад за њима, проклетство свих поменутих фестивала. Наиме, у ситуацији у којој наградних приредби, па и награда на свакој од њих, има више но снимљених дела, то отимање за одличја, та манијакална чежња за трофејом, тај бес на оне који су „боље прошли“ делује сасвим у стилу новокомпоноване „музичке“ крчме у којој је критеријум одавно замењен ловом, укус лактом а вредност шареном лажом. О најважнијем, о хиљаду нерешивих проблема које ваља савладати да данас и овде настане филм, углавном ни речи, сем површне кукњаве. Ни речи о слабостима и грешкама већине тих филмова. Лажни гламур тријумфује над суровом кино-стварношћу. А то прокламовање општег кино-родољубног заноса, заправо укидање вредносног критеријума у корист слављења свега само зато што је снимљено, заблуда је која ће нас још дуго оптерећивати. Бркање великих напора с великим резултатима не решава ништа: борба за награде исказује се тако као продужавање опсене, личне и колективне.

Уз те амбиције, све брже на површину избијају и страсти приватних продуцената, све чешће у овај посао умешаних. Одлучивши да своје паре не уложе у ђевапџинице већ у филмације, ти велики газде и газдарице понашају се као да је реч о ђевапчићима: самлео сам толико меса, за то хоћу толико признања и толико награда. Јасно ко шамар.